

“Güzelliğin savaçısı” Jan Fabre ile Gece Günlükleri üstüne

Ekleven Okumakiyigilir | 27 Ocak 2021

B elçikalı ressam, heykeltıraş, performans sanatçısı ve tiyatrocusu Jan Fabre, 1978-1984 yılları ile 1985-1991 yılları arasında kaleme aldığı notlarla okurların, sanatseverlerin karşısında. Doğan Kitap'tan yayınlanan iki ciltlik **Gece Günlükleri** zengin hayal gücü, yaratıcı dehasıyla tabulara meydan okuyarak dünyaya, çağımıza, sanatın her türüne farklı bakış açıları getiren bir sanatçının yolculuğunu takip ediyor.

Amacı huzur vermek değil, tersine rahatsız etmek. Çünkü o, özgür düşüncenin ancak bu şekilde filizlenip gelişeceğine inanıyor. Sanatçının buna paralel bir de sergisi var. “Saflik Dizlerinin Üstünde” ismiyle Pilevneli Galeride açılan sergi öncesinde instagram üzerinden sanatçı ile bir araya gelen Cem Erciyes’in söyleşisini paylaşıyoruz.

Şu an İstanbuldasınız değil mi?

Evet, oteldeyim.

Şehre hoş geldiniz. Sizinle tanıştığma çok memnun oldum, şu an online'dan görüşüyoruz ama belki sergi açılışında yüz yüze tanışma fırsatımız da olur. Açılışa da geleceksiniz değil mi?

Tabi orada olacağım.

Çok merak ettiğim bir şey var, daha önce de İstanbul'a geldiniz mi? Çünkü sizin pek çok eseriniz bu şehre geldi. Tiyatro Festivali'nde bir oyununuz vardı, heykellerinizi gördüğümü anımsıyorum.

Evet, birkaç yıl önce Bient kapsamında İstanbul'a gelmişim. Sanırım 2001 senesinde yine gelmişim bir başka sergi vesilesiyle. Yine başka sergi ve işler sebebiyle de altı ya da yedi kere İstanbul'da bulundum diyebilirim.

Öyleyse İstanbul'un sanat ortamına hakimsiniz, tiyatro olsun çağdaş sanat olsun. Fakat bu söyleşinin amacı yeni kitabınız. Bunun çok daha yeni bir şey olduğunu düşünüyorum. Jan Fabre'nin kitapları Türkçe'de. Gece Günlükleri iki cilt şeklinde çıktı ve çok yakında raflarda olacak. Bu kitaplar, bir yanıyla açılacak olan serginizle de ilişkili. Kitaplarınız ve sanat eserleriniz arasında nasıl bir ilişki var, belki bundan bahsederek başlayabiliriz.

Bu keyifli söyleşiyi izlemek isterseniz görsele tıklayarak Instagram IGTV yayınına bağlanabilirsiniz.

Pilevneli ile sergi hakkında konuşurken, aynı zamanda kitaplarımın Rusya, Fransa Belçika gibi pek çok ülkede basıldığından da bahsetmişim. İnsanların düşünme biçimim ve köklerim hakkında da fikir sahibi olmasının ilgi çekici olabileceğini düşünmüştük. Görsele sanatlar hakkındaki düşüncelerim, tiyatro, rol yapmak, dans, benim izlenimlerim... Pilevneli ile de bu günlüklerin çalışmalarımın arka planına dair de fikir verebileceğini ve bunun güzel olabileceğini konuştuk.

“Güzellik aynı zamanda bir bilgi birlikteliği”

Şu açık ki, bu günlüklerle bir sanatçının evrimini ve dönüşümünü görebiliyoruz. Bir sanatçının gençlik yıllarından, orta yaş dönemine ve şimdisine bir yolculuk. Benim için ilginç olan şey, günlüğünüzün ilk sayfasında “güzellik” ile başlıyor olmasıydı. Ve sizi tanıyanlar olarak biliyoruz ki siz “güzelliğin savaçısı”sınız. Sanatınızdan, ilham aldığınız şeylerden bahsederken hep güzellikten bahsediyorsunuz. Ve 7 Şubat 1978'de günlüğünüze başlarken ilk sözcük de: Güzellik. Bu sadece bir tesadüf mü yoksa bunun üstüne düşünmüş müydünüz?

1978'de yazdığımda bunun bir gün basılacağını elbette düşünmemişim. Sonra biraz daha bilinir olduğumda, bir gün basılacaklarını biliyordum. Ama sanatçı olmak demek her zaman güzellikle meşgul olmak demek. Güzellik, benim için çok güçlü bir şey. Güzellik bana göre sadece estetikten ibaret bir şey değil. Bu benim için aynı zamanda bir bilgi birlikteliği demek.

Günlüklerinin ikinci cildinin son sayfasına baktığımızda da aynı zamanda güzellikle bitiyor.

Gerçekten mi? Hatırlamıyordum.

21 Aralık 1991 tarihi, “Her gerçek güzellik beceriksizdir.” diyorsunuz. Günlükleri yazarken basılacağını düşünmediğinizi söylediniz, ne zaman bunların basılmasına karar verdiniz? Ve şunu da merak ediyorum, bazı bölümleri attığınız oldu mu?

Hiç sansür yok, tam olarak oldukları şekilde basıldılar. Her şeyi elde yazdım, çünkü hala bilgisayar kullandığımı söyleyemem. Ve tiyatro oyunlarından yazdığım böyle metinlere her şeyimi asistanıma veriyorum ki kendisi benim için hepsini farklı kutularla gruplayıp saklıyor. Günlükler ilk olarak Fransa'da basıldı. Aynı yayınevi bir tiyatro oyunumu basmıştı. Ve yayınevindikiler aynı zamanda asistanımı da iyi tanıyorlardı. Ve asistanım günlüklerimden bahsetti, onlar da çok merak ettiler. Ve Louvre'daki bir sergim vesilesiyle her iki cildi de bastılar. Ben sergiler sebebiyle pek çok ülkeyi ziyaret ediyorum, İtalya, İspanya vs. ve böylece devam etti.

“Benim için gece müstehcenlik ve belirsizlik demek”

Günlüklerinizi gece yazdığınızı söylüyorsunuz. Çünkü geceleri çalışmayı seviyorsunuz, fakat diğer yandan geceler sizin için çok uzun ve biraz da insomnia (uykusuzluk) rahatsızlığından mustaripsiniz, anladığımız kadarıyla. Sizin için gecenin anlamı nedir? Günün güzel zamanı mı, acı çekmek mi, eğlenmek mi, nedir?

Ben klasik bir insomnia hastasıyım. Gençliğim hatta çocukluğumdan beri. Daha beş yaşındayken uykuya ilgili ciddi sorunlar yaşıyordum. Fakat bu nörolojik bir şey, aynınsı annemde de var. Bu yüzden benim için gece müstehcenlik ve belirsizlik demek. Tabi bazı çok güzel geceler de var, çünkü çoğunlukla geceleri yazıyor ve çiyorum. Fakat bazen de çok gergin oluyorum. Bir cildi çok fazla seyahat ediyorum ve bilgisayarımla yanımda taşıyıp Netflixi izleyebiliyorum. Pek çok eğlenceli Türk filmi de gördüm. Netflix'teki tüm komedileri izlemiş olabilirim. Bu yüzden çoğu zaman geceleri gün içinde yapmadığım şeyleri yapıyorum. Derinlemesine düşüncelerim, bazen de unuttuğum şeyleri hatırlamak, bazen günlükleri felsefi düşünceler ya da birtakım konulara yaklaşımlar üzerine değerlendirmeler, sergiler hakkında çalışmalar için kullanıyorum. Bazen birkaç gün geçtikten sonra yazdıklarımı okuyorum, hafızama tazelememe yardım ediyor. Daha ziyade ruh halime bağlı bir durum, o akşam nasıl hissettiğimle ilgili daha doğrusu zihnimin nörolojik durumuna. Yani aslında bilmiyoruz ve bu inanılmaz nöronlar ile yaşıyoruz. Ve benim nöronlarım fazlasıyla aktif. Şu an İstanbul'dayım, bir şeyler okuyacağım, eskiz çalışacağım. Ben her şeyi elle yapıyorum ve bir şeyler yazmak benim için aynı zamanda çizmek. Çünkü bazen yazarken aynı anda bir şeyler de çiyorum oluyorum ve bazen bakıyorum bu bir heykele benziyor ya da bir enstalasyona benziyor diyebiliyorum. Ya da bazen çiyorum ve o sırada düşünüyorum. Sonrasında ona dair bir şeyler yazabiliyorum. Bunlar günlüklerin bir parçası oluyor. Bazen yeni bir tiyatro oyununun yapısıyla ilgili çalışıyorum. Bu devam etmekte olan uzun bir süreç. Kendim için günün 24 saati çalışan bir “çağdaş mistik” diyebilirim.

Hiç kolay değil cidden.

Evet ama bu benim varoluşum. Bazen sadece iki saat uyuduğum oluyor. Benim için en fazla uyku süresi 4 saat.

Bu çalışmayı seven pek çok insanın hayali.

Tabi öyle ama benim için bazen acı çekmek demek. Çünkü enerjim çok yüksek ve bazen sadece oturmak yazmak ya da çizmeye ihtiyaç duyabiliyorum. Oysa etrafta yürüyorum, bazı egzersizler yapıyorum, geceleri spor yaptığım oluyor. Yorgunlukla alakası olmaksızın bazen de bütün gece çok sakin ve sessiz olabiliyorum.

Bu günlüklerin bir sanatçının dönüşümü olduğundan bahsettik, size göre ne peki? 70'lerin sonlarından 90'lara dek baktığımızda Jan Fabre'nin dönüşümü ona göre nasıl?

Bana göre baktığım zaman çok genç, arrogant bir sanatçı var. Fakat bu benim. Elbette zekâ var burada. Yıllar içinde tabi ki biraz daha bilge birine dönüştüm. Bazen 70'lerde yazdığım şeyleri benim de tanıyamadığım oluyor. Bazen neden böyle yazdığımı benim de anlamadığım oluyor. Fakat bu aynı zamanda benim bugünkü durumumla ilgili bir şey. Benim için bu da bir yanıt.

“Tüm tiyatro oyunlarında şizofrenik genç Fabreler var”

Kendiniz için yazmakla seyirci için yazmak farklı şeyler olsa gerek. Şimdi bunları yayınlıyorsunuz. Masanıza oturduğunuzda, bir şeyler yazarken bir gün insanlar bunu okuyacak düşüncesi yazdığınız şeyleri etkiliyor mu?

Hayır etkilemiyor. Benim için tiyatro için yazmakla, gece günlüklerimi yazmak arasında hiçbir zaman fark olmadı. Tüm tiyatro oyunlarımda, özellikle monologlarda şizofrenik genç Fabreler var. Bütün karakterler şizofrenik Jan Fabreler diyebilirim. Bu zihnin çoklukluğunun karakterleri. Aynı zamanda tüm manifestolar ya da güzellik, oyunculuk, tiyatro, toplumsal ya da politik konular hepsi benim düşüncelerimden geliyor. Tiyatro oyunlarını yazarken günlüklerimden bir şeyler çıktığım oluyor. Günlüklerim benim düşünme biçimimin en temel yansımaları.

Tiyatro oyunlarınız da pek çok farklı dilde yayınlandı. Ama Türkçe'de var mı?

Hayır henüz yok.

Peki hiç Türk bir tiyatro topluluğu oyunlarınızdan birini sahneledi mi?

Hayır tiyatro oyunlarının hiçbiri Türkiyeli bir toplulukla oynanmadı.

Önümüzdeki zamanlarda olmasını dileyelim. Siz hala yazmaya devam ediyorsunuz. Ama bunlar 2000'lere dek geliyor. Biz 1991'e dek bastık. Bir cilt daha olduğunu biliyorum sanırım 1998 senesinde son buluyor. Fakat 20 yıllık bir boşluk var. Neden hepsini basmayı tercih etmediniz?

Çünkü her seferinde yedi yıllık dilimler halinde basıyoruz. Çünkü yedi rakamı numerolojide oldukça önemli. Aynı zamanda benim yazma stiliyle de ve görsel üretimlerimde de yedi sayısı hep çok önemlidir. Yedi farklı melek ya da yedi farklı heykel biçimi olur mesela. Bu yüzden bütün ciltleri de yedi yıllık dilimler halinde yazmaya karar verdim. Şu an Türkiye'de iki cilt var ama mesela İtalyancada dört cilt oldu. Ülkeden ülkeye değişiyor. Tabi bunda o ülkedeki sergim ya da o ülkedeki performansımın organizasyonu gibi değişkenler de etkili sadece basılması değil.

Bir yazar olarak siz dünya edebiyatından hangi yazarları okumayı seviyorsunuz?

Dürüst olmam gerekirse ben bilimsel işlerin çok büyük hayranıyım. Bilimsel çalışmalarla okumayı çok seviyorum. Çünkü benzer beni bir görsel sanatçı olarak çok daha fazla etkiliyor. Bu yüzden çoğunlukla böyle metinler okuyorum. Tabi gerçekten yazar olan romanlar yazarak arkadaşlarım var. Bazen onlarla bir araya geliyoruz ve kitapları hakkında konuşuyoruz. Stefan Hertmans gibi isimler. Ya da Harry Mullisch gibi isimleri çok iyi biliyorum çünkü şahsi olarak da tanıyorum. Ama çoğu zaman bilimsel işleri alıyorum ya da sanatçıların biyografilerini okumayı tercih ediyorum. Ancak şunu söyleyebilirim ki, benim yazıya dair etkilenmem şuna dayanıyor; babam fakir bir komünistti, ama çok iyi bir cam üfleyiciydi. Beni Rubens'in evi gibi yerlere götürürdü. Ve benim zengin burjuva bir aileden geliyordu. Fransızca eğitim almıştı. O da benim gibi insomnia hastasıydı. Ve geceleri bana Baudlaire, Boris Vian, George Bresson gibi isimlerin kitaplarını çevirerek okurdu. Dile dair pek çok şeyi anndem, görsellere dair pek çok şeyi de babamdan aldım. Dil ve görsellik benim için böylece bir araya geldi ve bu çok iyi bir birliktelikti. Kelimelere dair tutkuyu kazanmamı anneme borçluyum.

“Ben taşralı bir sanatçiyim”

Günlüklerinizden de yola çıkarak size anne ve babanızı sormayı düşünüyordum ben de. Anlamış olduk ki sanatınızın ortama çıkışında etmeleri çok büyük. Bu bir kader diyebiliriz mi, bazı sanatçılar da ailelerinin etkilerini tamamen bloke etmeyi tercih ediyor. Ebeveynlerinizin hayatlarındaki önemi siz göre ne?

Annem ve babamın çok seksi bir çift olduğunu söyleyebilirim. Hayli hayalci bir çift. Annem babamla evlendiğinde babam çok fakirdi. Ama ailesinin her biri sıradan bir adamdı. Benimkle beraber annem Marcus Kleopatras olurdu, babam Marcus Antonius; benlik gün babam annemi kızdıralıların elinden kurtarırdı. Ben anekdotları masamın etrafında oturduğumuzda bu renkli hikayelerle büyüdüm. Hayal gücü yüksek, harika, seksi insanlardı. Mesela babam sergilenen eserlerimi gördükten sonra, “Jan yarı gel de sana biraz çizim dersi vereyim” dedi. Evet sanatçı değildi ama bir cam ustasıydı ve kesinlikle benden daha iyiydi. Diğer yandan annem çok iyi bir eleştirel gözdü. Çok iyi bir okurdu. Ve okuduğu pek çok şeyi benim için tekrardan okuduğu oldu. Mesela 21 yaşında geldiğimde bile, gecenin bir vakti, çünkü o da benim gibi bir baykuştı, arardı ve telefonda bir şeyler okurdu. Genellikle Fransız edebiyatından. Bana çok fazla şey verdi. Mesela Fransız edebiyatının entomolojisti Jean-Henri Fabre'ydi. Aynı zamanda çok iyi bir yazardı. Böcekler hakkında yazardı. Entomoloji alanında en temel kitapları yazdı. Aynı zamanda çok iyi bir çizerdi. Bunların tamamı beni çok etkiledi. Benim evrenim oldukça kapalı. Ben küresel felaketlerden dolayı acı çekmem. Ben taşralı bir sanatçiyim.

Ama aynı zamanda uluslararası anlamda tanınıyorsunuz.

Belki taşraya dair çok derin birtakım şeylerin evrensel hale gelmesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Ama ben hiçbir zaman ulusal birisi olmak hakkında konuşmadım ya da insanların evrensel anlamda anlayacağı şeyler yaratmadım. Böyle biriyim. Diğer yandan, her gün gazetelerde yazan şeylerin tamamını okumak zorunda değilim, insanlar ünlü olduğumu söylüyor ama ben yerelliğimle mutluym.

Aynı zamanda galeriler hakkında da konuşuyorsunuz. Para kazanmaya çalışan genç bir sanatçıyken galerilere duyduğunuz öfkeden bahsediyorsunuz. Şimdi nasıl, hala galerilere öfkeli olduğunuz oluyor mu? Fakat hariç tabi.

Bu benim doğamla alakalı. Çok tutkulu bir adamım. Yıllar içinde galerilerle ilişkim değişti. Buradaki büyük fark şu; galericiler kendi pazarları için risk alarak bismar başladılar. Paris'teki galerimle neredeyse 30 yıldır çalışıyorum. Yıllar içinde beni tanıdıkları bana inanmaya başladılar, risk aldılar, kendi paralarını benim için risk aldılar. Müzeler gibi hükümete ya da kamusal fonlara bağlı değiller. Bunu da göz önüne alarak galerileri bakışımın değiştiğini söyleyebilirim. Benim çalıştığım galeriler çokça para yatırımı yapıyorlar, Paris'teki, İtalya'daki ya da hatta Tokyo'daki galerilerim işlerim için büyük yatırımlar yapıyorlar. Haliyle risk alıyorlar, bazen hiçbir şey satamadıkları oluyor, ama hala desteklemeye devam ediyorlar. Bu onlar için bir müze için olduğundan çok daha zor.

Şimdi size şu iki çok jenerik soruyu sormam gerek. Birincisi Türkiye hakkında ikincisi de pandemi hakkında. İlk olarak pek çok kez burada bulundunuz. Türkiye'ye dair izlenimleriniz nelerdir? Türkiye'nin sanat çevresi, Türkiye'de çağdaş sanat veya kültürel bir kimlik olarak Türkiye. Geçmişte ve şimdi bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Dürüst olacağım. Şehre geldiğim çoğu zaman işlerimle meşgul oluyorum, röportajlar veriyorum, açılışta yer alıyorum ve şehirden ayrılıyorum. Bu yüzden dürüstçe söylemek gerekirse Türkiye'yi bilmiyorum. İstanbul'u biraz biliyorum. Ama daima şehrin enerjisinden çok etkilendim. İkinci olarak da her zaman insanların güzelliklerinden çok etkilendim. Bulduğum ya da sokakta rastladığım insanların hep çok güzel olduklarını düşündüm. Türk insanları için güzel, çok güzeli. Bu bence çok önemli bir şeydir insanlarımızın manzaralarından geçiyor. Hareketlerini, kendilerini sunuş biçimlerini incelerim. Bunları hep izlerim. Mesela Türk tiyatrosunu biliyorum. Bazı Türk sanatçıları biliyorum, güzel bir genç sanat ortamı olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden pek çok iyi genç Türk sanatçı olduğunu düşünüyorum. Geceleri Netflix'te Türk filmleri izliyorum. Çok seviyorum çünkü Avrupa'da kaybedilmiş bir disiplin var. Türk filmleri bana göre sanki 50'lerden kalma, bulvar tiyatrosu gibi. Çok komik filmler izliyorum mesela.

Kimi izlediniz, gerçekten merak ediyorum.

Tabi tabi Sister's in Law (Eltelerin Savaşı). Netflix'te aileyle ilgili filmlerin hepsi anne baba ile ilgili çeşitli travma ya da dramalara dayanıyor. Fakat bu filmde oyunculuk çok eğlenceliydi. Bunu Fransa'da, Belçika'da göremezsiniz. Çok iyi yapılmıştı ve çok eğlenceliydi. Oyuncular çok iyiydi. Benim dünyamdan tamamen farklıydı. Ama izlemeyi çok sevdim. Tabi kültürle ilgili bir şeyler de vardı içinde. Louis de Funes'yi hatırlattı. Benim dünyamdan tamamen uzaktı ve tam olarak bunu sevdim.

“Pandemi bittiğinde her şey çok daha aşırı olacak”

Peki ya pandemi, hayatınızı nasıl etkiledi? Bir sanatçı olarak geleceğe dair öngörüleriniz var mı?

Öncelikle Belçika'da herkes bunun hakkında şikâyet ediyor, ben değilim.

Neden değilsiniz?

Çok basit bir nedenden dolayı, seyahat etmek zorunda değilim, evde oturmam gerek. Çizimler yapıyorum. Başka türlü yapamadığım pek çok şey yapıyorum. Benim için oldukça yaratıcı bir dönem. Ve çoğu zaman online'im, Zoom'dayım, sürekli çeşitli görümler yapıyorum. Çok çalışıyorum. Benim için tüm bunlarla beraber çok şey var. Belçika'da her şey cananmış durumda, insanlar dışarı çıkmamaktan, tiyatroya gidememekten, birleriyle buluşmamaktan şikâyetçi. Şey benim umurumda değil. Yalnız olmayı seviyorum, düşünmeyi seviyorum, çalışmayı seviyorum, yıllardır ertelediğim şeyleri yapabilmeyi seviyorum. Bu sürecin biraz daha devam edeceğini düşünüyorum. Bunun ardındansa aşırı şeylerin olacağını düşünüyorum. Festivaler vs. klasik Flaman resimlere baktığımızda, her zaman içki içmek, eğlenmekle ilgili olduğunu görürsünüz. “Sex, drugs and rock'n roll” hakkında düşünürüm. Bütün büyük resimler içki içmek, eğlenmekle ilgili olduğuna inanırım. Belçika'nın şu anki baktığımızda çıldırması durumundayız. Polisler için çok mücadeleler var. Bu yüzden eminim ki pandemi bittiğinde ya da kontrol altına alınmayı başardıklarında eskisinden daha da aşırı şeyler olacağını düşünüyorum. Çünkü bizim genlerimizde hayatı kutlamayı sevmek var. Dans etmeyi, eğlenmeyi seviyoruz. Pandeminin ardından çlgın bir döneme gireceğimizi düşünüyorum.

Bunu tüm diğer ülkeler için de dileyebiliriz sanırım.

Tabi, elbette.

Sayın Fabre çok teşekkür ediyorum bu enerjik diyalog ve dürüst cevaplarınız için. Ben çok keyif aldım. Umarım izleyenler de sevmiştir. Bu söyleşiyi aynı zamanda yazılı olarak da paylaşacağız. Çok teşekkür ederim tekrar. Tekrar görüşmek dileğiyile.

Benim için zevkti, ben çok teşekkür ederim ve umarım Cuma günü açılışa karşlaşırsınız. Kendinize dikkat edin.